

УДК 377:111.3

Суть дуальної форми здобуття освіти в сучасних умовах

THE ESSENCE OF THE DUAL FORM OF EDUCATION IN MODERN CONDITIONS

ЖИВОТОВА Світлана – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимир Антонівича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна, заступник директора з навчально-виробничої роботи ДПТНЗ «Дніпровський центр професійно-технічної освіти» вул. Чечелівська 6-а, м. Дніпро, 49011, Україна

ZHYVOTOVA Svitlana – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine, Deputy Director for Training and Production of the Dnipro Center for Vocational Education. Chechelivska 6-a, Dnipro, 49052, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8048-7466>

DOI:

Анотація. У статті зосереджено увагу на необхідності обґрунтування суті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. Розглянуто трактування основних ключових понять з точки зору вітчизняної та зарубіжної наукової думки: «суть», «професійна компетентність». На підставі аналізу й узагальнення наукових досліджень встановлено, що професійна компетентність розглядається як сформованість майбутніх кваліфікованих робітників за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним і рефлексивним критеріями. Системна модель представлена у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, професійно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний. Розглянуто модель дуальної форми освіти у Німеччині. Визначено, що взаємодія на індивідуальному та інституційному рівні вважається одним з найбільш дієвих інструментів розбудови системи професійної освіти. Здійснено аналіз педагогічних джерел навчально-методичної, психологічної, педагогічної літератури та наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, нормативно-правових документів. Акцентовано увагу на формуванні в майбутніх фахівців професійно важливих якостей, що проявляються у психологічній, теоретичній та практичній підготовленості до професійної діяльності. Визначено основні причини та недоліки сучасної системи професійної підготовки, обґрунтовано напрями модернізації професійної підготовки фахівців в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Зроблено висновок, що впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників має стратегічне значення для розвитку нашої країни. Використання цих елементів дозволить підвищити привабливість підготовки кваліфікованих робітників; забезпечить зростання мобільності й конкурентоспроможності випускників закладів професійно-технічної освіти на ринку праці; забезпечить можливість здобувачам долучитись до найсучасніших виробничих технологій; покращить рівень з роботодавцями.

Ключові слова: дуальна форма навчання, соціальне партнерство, кваліфіковані робітничі кадри, професійна освіта, система управління.

Summary. The article focuses on the need to substantiate the essence and structure of professional training of future skilled workers according to the dual form of education. The interpretation of the main key concepts from the point of view of domestic and foreign scientific opinion is considered: «essence», «structure», «professional competence». Based on the analysis and generalization of scientific research, it was established that professional competence is considered as the formation of future qualified workers according to motivational, cognitive, activity and reflexive criteria. The system model is presented in the form of four interconnected components: value-motivational, innovative-cognitive, professional-active, reflective-evaluative. The model of the dual form of education in Germany is disclosed. It was determined that interaction at the individual and institutional level is considered one of the most effective tools for building the professional education system. In our opinion, a theoretical analysis of pedagogical sources of educational and methodological, psychological, pedagogical literature and scientific works of domestic and foreign researchers, regulatory and legal documents has been carried out; modeling (synthesis), comparison, classification, systematization and generalization of theoretical and experimental data. Analysis of sources regarding the prerequisites and features of updating the content of vocational education, management issues of the vocational education system, relevant changes in the vocational training system of qualified workers, bringing the structure of vocational education into line with labor market demand and employers' requirements. Attention is focused on the formation of professionally important qualities in future specialists, manifested in psychological, theoretical and practical preparation for professional activity. The main

reasons and shortcomings of the modern system of professional training are determined, the directions of modernization of professional training of specialists in professional (vocational and technical) education institutions are substantiated. It was concluded that the introduction of elements of a dual form of education into the professional training of future skilled workers is of strategic importance for the development of our country. The use of these elements will increase the attractiveness of training skilled workers; will ensure increased mobility and competitiveness of graduates of vocational and technical education institutions on the labor market; will provide an opportunity for applicants to join the most modern production technologies; will improve the level with employers.

Key words: dual form of education, social partnership, skilled workers, vocational education, management system.

Вступ. Сьогодні людство знаходиться на складному етапі переходу від індустріальної фази розвитку цивілізації до інформаційної, що корінним чином змінює характер суспільного виробництва, соціальне й духовне життя людей і навіть їх побут. Відбуваються масштабні зміни в технологіях, цілях і структурі суспільного виробництва. Суттю цих змін є, по-перше, орієнтація виробництва на людину, його матеріальні та духовні потреби й інтереси. По-друге, відбувається переоцінка життєвих цінностей. Людство усвідомлює актуальність проблеми гармонізації відносин з навколишнім середовищем. По-третє, зростає роль людського чинника в забезпеченні ефективності суспільного виробництва, усвідомлення його визначального характеру у виборі раціональних стратегій подальшого суспільного розвитку, шляхів і способів успішної їх реалізації.

На сьогодні потреба економіки держави у висококваліфікованих кадрах динамічно зростає і очевидно вказує на необхідність отримання якісно нового рівня освіти. У цьому відношенні важливе місце приділяється підготовці кваліфікованих робітників за дуальною формою освіти.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичними основами розв'язання означеної проблеми є праці вітчизняних та зарубіжних учених: з філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.); безперервної професійної освіти (С. Батишев, О. Бородієнко, Л. Герганов, П. Лузан, Н. Нічкало, В. Орлов, Л. Пуховська, В. Радкевич, С. Сисоева та ін.), запровадження компетентнісного підходу в професійній освіті (В. Загвязинський, В. Луговий, В. Ягупов та ін.); упровадження інноваційних технологій навчання (М. Пригодій, Г. Романова, В. Сластьонін та ін.), дидактичних і педагогічних аспектів проектного навчання (Л. Зазуліна, Н. Кулалаєва, О. Мариновська, Є. Полат та ін.); професійного навчання фахівців машинобудівного профілю (А. Литвин, О. Марковська, В. Паржницький, Л. Сліпчишин, М. Фоміна та ін.). Результати аналізу німецьких дослідників (А. Шелта, К. Штратман та ін.), дуальна система забезпечує тісний взаємозв'язок професійного навчання з виробничою сферою, своєчасне реагування на зміну її потреб з урахування тенденцій розвитку. Водночас, фахівцями недостатньо досліджено суть і структуру дуальної форми освіти в сучасних умовах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні суті та структури підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року

передбачено комплексне та системне вирішення завдань забезпечення якості освіти, децентралізації управління і фінансування, створення ефективних моделей публічно-приватного партнерства, система управління освіти.

Розв'язання цих завдань зумовлює необхідність пошуку нових форм організації навчальної діяльності учнів, підвищення рівня їх активності в оволодінні майбутньою професією, системи управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти [6]. А отже, дослідження суті і структури підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття в умовах високотехнологічного виробництва є актуальним та наразі своєчасним.

Радикальна трансформація соціокультурного та економічного просторів України неминуче впливає на освіту, в тому числі і на професійну. Саме новий підхід до системи професійної (професійно-технічної) освіти дозволить забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців майбутнього та систему управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. В даний час заклади професійної (професійно-технічної) освіти відчують гостру необхідність у вирішенні проблеми модернізації та реформуванні професійної освіти. Впровадження системи дуальної підготовки робітничих кадрів відкриває нові додаткові перспективи в підвищенні ефективності професійної освіти.

На наш погляд вважаємо за необхідне з'ясувати значення поняття «суть». Тлумачення цього терміну визначається як «найголовніше, основне в кому-, чому-небудь, зміст, основа» [2, с. 1417]. З філософської точки зору, сутність визначається як «головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [2, с. 1417]. Суть сучасної професійної освіти полягає в створенні якісного середовища в якому випускники, відповідатимуть запитам ринку праці, освітнє середовище буде модернізоване під вимоги сучасних технологічних процесів, через багатоканальне фінансування, управління на місцях. Все це можливо за умови ефективного приватно-державного партнерства, однією з форм якого є дуальна форма освіти.

Визначаючи в загальному вигляді суть дуальної системи підготовки, слід зазначити, що вона підсилює практичну спрямованість підготовки фахівців шляхом інтеграції в навчальний процес великого обсягу виробничої практики, що значно підвищує професійну мобільність випускників. Разом з тим, впровадження дуальної системи передбачає принципову зміну

організації освітнього процесу, в основі якого раціональне поєднання протягом усього навчального року теоретичної підготовки та розширених виробничого навчання та виробничої практики на підприємствах і в організаціях. Впроваджується принцип індивідуалізації практичної підготовки та наближеності її змісту до реальних умов підприємства, які проявляються в максимальній орієнтації завдань на практику, дипломних робіт на вимоги підприємств і організацій - майбутніх потенційних місць працевлаштування випускників.

Дуальна форма навчання сприяє більшій інтеграції освіти, науки і бізнесу та є широко розповсюдженою у Німеччині, Австрії, Швейцарії. Вона зорієнтована на просторове і часове поєднання за принципом 50 % навчання у навчальному закладі на 50 % стажування на підприємствах. У Німеччині в середньому приблизно до 65 % молоді навчаються за дуальною системою освіти, інші навчаються за традиційною (навчання базується в навчальних закладах). У той час як наші молоді люди прагнуть після школи вступити до закладів вищої освіти, більше половини дітей в Німеччині проходять через професійну освіту, вважаючи за краще мати в руках «реальну справу». 60 % молоді з середньою освітою, які обрали професійно-технічну освіту, йдуть навчатись за дуальною формою. В даний час в Німеччині налічується 450 основних професій, з яких 344 - готують в рамках дуальної системи навчання. Незважаючи на те що підприємці, які беруть участь у такій програмі, інвестують значні суми, проте і вигоду від цього отримують суттєву. Усі вкладені ними гроші в підготовку фахівця повертаються сторицею за 9 місяців, максимум – за 2–3 роки.

За оцінкою Міжнародного інституту моніторингу якості робочої сили, Німеччина є одним з лідерів за рівнем кваліфікації кадрів. Така форма професійної освіти спрацювала саме як продукт соціального партнерства, який побудовано і підкріплено загальною метою щодо підготовки висококваліфікованого персоналу відповідно до потреб ринку праці через налагоджені механізми тісної взаємодії держави, освітніх установ і роботодавців. Вона представлена трьома дійовими особами: підприємство (роботодавець), навчальний заклад і торгово-промислова палата (посередник між навчальним закладом та підприємством). Торгово-промислова палата здійснює формування замовлення на підготовку. До початку професійної освіти між старшокласниками і підприємством заключається письмовий договір (Berufsausbildungsvertrag). Якщо старшокласник є неповнолітнім, то цей договір підписують уповноважені особи (батьки, опікуни та ін.) [5, с. 260].

В Україні застосовують дві моделі ДФЗО – «модель із інтегрованою практичною підготовкою та із інтегрованою професійною діяльністю. Перша модель передбачає поєднання періодів навчання здобувачів першої вищої чи фахової передвищої освіти в закладі освіти та на підприємстві. Другу модель розроблено для поєднання навчання в ЗВО та на підприємстві для тих, хто вже здобув фахову передвищу або першу вищу освіту, працює на підприємстві та має бажання продовжити навчання за своїм профілем або профілем, визначеним

підприємством. Переважно в закладі освіти застосовується модель із інтегрованою практичною підготовкою. Перехід на ДФЗО відбувається з 3–4 курсу або з 1 курсу магістратури. Що стосується варіантів організації освітнього процесу та графіка чергування фаз навчання в закладі освіти й на підприємстві, то вони різняться залежно від специфіки підготовки здобувачів за певними спеціальностями, потреб підприємства тощо»

Дуальна форма навчання – це максимально практично орієнтоване навчання, побудоване на підґрунті соціального партнерства, спрямоване на формування нової моделі професійної підготовки здобувачів освіти інноваційного формату, які мають розширений спектр компетентностей. Будучи інваріантною основою процесу особистісно-орієнтованого навчання, ідеальна модель компетентності дозволить конструювати різноманітні конкретні варіанти навчання на всіх етапах системи безперервної освіти. Однак, це загальна модель в принципі не може бути однозначною, так як компетентності, що формуються у учнів, – це багатопланові, багатоструктурні характеристики учня, піддані впливу величезного числа зовнішніх і внутрішніх факторів. Їх не можна трактувати як набір предметних знань і умінь. Представимо професійну компетентність у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, професійно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає уміння майбутніх кваліфікованих робітників визначати цілі (оперативні, тактичні, стратегічні) у своїй професійній діяльності, усвідомлення власної користі від економічних, соціальних, екологічних переваг трудової діяльності.

Інноваційно-когнітивний компонент охоплює сукупність теоретичних знань щодо ефективного використання природних ресурсів. Обов'язковим для теоретичних знань є інноваційність, оскільки оновлення їх змісту інформацією щодо сучасних технологічних процесів, перспективних з точки зору екологічних характеристик, ресурсної економічної ефективності, технічних способів, методів запобігання і скорочення негативного впливу на навколишнє середовище має важливе значення для формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. На необхідності відтворення у змісті теоретичних знань «науково-технічного потенціалу країни, виробництва конкурентоздатної продукції» наголошується також у Законі України «Про інноваційну діяльність» [7].

Професійно-діяльнісний компонент містить ефективне, інтегративне застосування практичних вмінь та навичок. Розвиток професійної компетентності здобувачів професійної освіти відбувається за умов осмислення, співставлення, порівняльного аналізу отриманих результатів та попередніх практичних дій (операцій), тому до структури професійної компетентності нами долучено рефлексивно-оцінний компонент.

Різнопланова характеристика професійної компетентності ґрунтується на принципі єдності свідомості і діяльності. Вона містить сукупність розрізняльних ознак, які складають зміст названих компонентів.

Враховуючи те, що у науковій літературі вищий рівень ознаки приймається за критерій, сформованість професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників нами узгоджена з виділеними компонентами і визначається за мотиваційним, когнітивним, діяльним і рефлексивним критеріями [3, с. 56].

За сучасних умов змінюються підходи до організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. У його основі – особливості бізнес-процесу підприємства-роботодавця. Бізнес-процес включає в себе всі види діяльності, необхідні для виконання освітніх завдань. Бізнес-процес передбачає прийом замовлення, планування, делегування завдань, виконання власного обсягу робіт, документування якості і витрат матеріалів, а також передачу готового продукту замовнику. Ведення такого процесу – це здатність виконати (спланувати, виконати, проконтролювати) конкретне, типове для даної професії завдання з урахуванням організаційних рамок умов. Для здобувача освіти створюється ситуація, в якій він використовує і розвиває свої знання і вміння в процесі виконання професійних завдань.

Отже, проаналізувавши суть професійної підготовки сучасних робітників, основними завданнями дуального навчання є:

- зміцнення та удосконалення практичної складової освітнього процесу із збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки, що забезпечує дотримання стандартів освіти;
- підготовка кадрів, які максимально відповідають сучасним вимогам ринку праці та роботодавців;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до отримання професії, кваліфікації та можливості працевлаштування;

- підвищення професійної мобільності та конкурентоздатності випускника на ринку праці;

- забезпечення взаємозв'язку, взаємопроникнення та взаємовпливу різних систем (наука і освіта, наука і виробництво), які дозволять вносити якісні зміни в освіту;

- сприяння адаптації здобувачів освіти до умов виробництва.

Висновки. У підсумку зазначимо що впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників та система управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти має стратегічне значення для розвитку нашої країни. Використання елементів дуальної системи в освітньому процесі дозволить підвищити привабливість підготовки кваліфікованих робітників; забезпечить зростання мобільності й конкурентоспроможності випускників закладу на ринку праці; забезпечить можливість як учнів, так і педагогів долучитись до найсучасніших виробничих технологій; покращить рівень і обсяги спілкування педагогів закладу з роботодавцями; підвищить якість професійно-практичної підготовки, визначити систему управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. Конкретизація суті поняття «професійна компетентність» дає змогу актуалізувати взаємозв'язок основних компонентів в загальній системній моделі сучасного випускника. Означена конкретизація виступає необхідною умовою для дослідження сучасного стану розвитку професійної підготовки робітничих кадрів та розроблення певної педагогічної системи в підготовці робітничих кадрів.

Список використаних джерел

1. Амоша О. І., Антонюк В. П., Землянкін А. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: навч. посіб. Донецьк: ІЕП, 2007. 328 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Глущенко О. В. Формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Інститут проф.-тех. освіти НАПН України, Київ, 2017. 304 с.
4. Дрозач М. І. Соціальне партнерство у професійній підготовці робітничих кадрів. *Професійне навчання на виробництві*: зб. наук. пр. Київ: Наук. світ, 2009. Вип. III. С. 73–79.
5. Козак Т. Особливості організації та функціонування дуальної системи професійної освіти Німеччини. *Педагог професійної школи*: зб. наук. пр. № 7. Київ: Наук. Світ, 2007. С. 258–264.
6. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2022).
7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (дата звернення: 18.05.2022).
8. Шапуров О. Стан і тенденції розвитку машинобудування. *Актуальні проблеми економіки*. Київ. 2009. № 3. С. 57–63.
9. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. 751 с.
10. Greinert W. D. Das duale System der Berufsausbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Struktur und Funktion / Wolf.-Dietrich Greinert. Stuttgart: Holland Johannes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 p.

References

1. Amosha O. I., Antoniuk V. P., Zemliankin A. I. (2007) Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia [Activation of innovative activity: organizational, legal and socio-economic support]: navch. posib. Donetsk: IEP. 328 s. [in Ukrainian].

2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) (z dod. i dopov.) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
3. Hlushchenko O. V. (2017) Formuvannya enerhoefektyvnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv mashynobudivnoho profilu [Formation of energy-efficient competence of future skilled workers of the machine-building profile]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04; Instytut prof.-tekh. osvity NAPN Ukrainy, Kyiv. 304 s. [in Ukrainian].
4. Drozach M. I. (2009) Social partnership in professional training of workers / M.I. Drozach // Vocational training in production: coll. of sciencepr., Kyiv: Nauk. World. Vol. III. 73–79. [in Ukrainian].
5. Kozak T. (2007) Osoblyvosti orhanizatsii ta funktsionuvannya dualnoi systemy profesiinoi osvity Nimechchyny [Peculiarities of the organization and functioning of the dual system of professional education in Germany]. «Pedahoh profesiinoi shkoly»: Zbirnyk naukovykh prats: Kyiv: Nauk. Svit. 7, 258–264 [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity “Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita” na period do 2027 roku [Concept of implementation of state policy in the field of professional (professional and technical) education «Modern professional (professional and technical) education» for the period until 2027]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 chervnia 2019 r. № 419-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (accessed: 18.05.2022) [in Ukrainian].
7. Pro innovatsiinu diialnist [About innovative activity]: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (accessed: 18.05.2022) [in Ukrainian].
8. Shapurov O. (2009) Stan i tendentsii rozvytku mashynobuduvannya [The state and trends in the development of mechanical engineering]. Aktualni problemy ekonomiky. Kyiv 3, 57–63. [in Ukrainian].
9. Shynkaruk, V. I. (2002) Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv. Abrys. 751 s. [in Ukrainian].
10. Greinert W. D. Dasduale Systemder Berufsausbildunginder Bundesrepublik Deutschland. Strukturund Funktion / Wolf.-Dietrich Greinert. 262 Stuttgart : Holland Johanes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 s.] [in German].